

Selma Lagerlöf: Inträdestal i Svenska Akademien

Talare

Selma Lagerlöf
Författare

Datum

20 december 1914

Plats

Stockholm

Omständigheter

Selma Lagerlöf valdes 1914 in i Svenska Akademien på stol nummer 7, som efterträdare till Albert Theodor Gellerstedt. Enligt traditionen ska varje ny ledamot hålla ett inträdestal tillägnat sin företrädare.

1 Mina herrar!

Då Svenska Akademien denna vår än ytterligare tillökade den öfvermåttan stora tacksamhetsskuld, som den redan har åsamkat mig,

5 största hedersbevisning, som den har att utdela, gjorde den mig en särskild gunst genom att låta mig intaga platsen efter blommornas och fåglarnas skald, Albert Theodor Gellerstedt, med åtföljande förpliktelse att lämna en minnesteckning öfver honom. Under

10 de gråa dagarna af en värmländsk november kunde jag inte ha en kärare uppgift mig förelagd än att lefva mig in i hans diktarvärld. Många gånger har jag därvid haft en så tydlig förnimmelse af att vara omgiven af fladdrande och musicerande småfåglar, af prunkande ädelrosor och glittrande solsken, att jag måste se upp från boken för att återfinna verkligheten.

15

Men en minnestecknare har inte rätt att enbart försjunka i den glädje och fridsstämning, som den Gellerstedtska dikten sprider omkring sig, utan måste forska och undersöka. Och det, som vid en dylik granskning först och främst springer i ögonen, är väl, att 20 skalden i de sju små böcker, som han har efterlämnat, aldrig talar om annat än sådant, som han själf har sett och upplefvat. Han satte sig inte ner att skriva dikter och småhistorier om ting, som aldrig hade funnits till, eller om händelser, som aldrig hade timat, ja, han kunde inte en gång nöja sig med att återberätta hvad andra 25 hade meddelat honom. Själfsedt och själfrefaret måste det vara, som skulle sätta hans penna i rörelse.

Ur detta, att han beständigt hämtade ämnen för dikten från sin
30 egen värld, framgick det helt naturligt, att han då och då kom att
lämna en liten upplysning i förbigående om hvad han själf var för
en, om hvar han bodde och hvad han sysslade med. Och för mig,
som ännu befann mig i den diktens lustgård, som han hade framtröllat,
blef det en kär tanke, att jag af dessa små antydningar skulle
35 kunna sammanfoga en helbild af honom själf. Jag skulle då inte behöfva
gå utanför detta inhägnade lilla område, där jag tyckte mig
trifvas lika bra som han. Jag skulle kunna arbeta med en känsla af
att den gamle diktaren satt under den väldiga hvita rosenbusken
på Sommartorp och berättade för mig om sådant, som han hade
40 funnit anmärkningsvärdt i sitt lif, medan tusen rosor utsände vällukt
i luften och trädgårdssångaren uppstämde sin drill borta öfver
den stora vinbärsbusken, som aldrig bar vinbär, men fick stå kvar
på det trånga området, därför att den passade så utmärkt till stöd
för små sångarbon och skydd för små sångarungar.

45 Men detta sätt att gå till väga var naturligtvis inte det, jag först
tänkte välja, utan jag började insamla underrättelser om Gellerstedt
hos hans vänner och anhöriga. Med största tacksamhet skall jag
minnas: hur beredvilligt de lofvade mig sin hjälp och de viktiga
50 upplysningar de gåfvo mig, men jag kom dock endast att göra en
kort vandring på denna väg, i det att jag snart föll för den stora
frestelsen att här blott återge sådant, som den gamle har berättat
om sig själf.

55 En sak vill jag ändå gärna anteckna från dessa första forskningar.
Det är den vänliga blink i ögat, det goda leende, som visade sig, då
hans vänner talade om honom. Den gamle diktaren var ett minne,
som det gjorde dem glädje att tänka på. Vemod märktes väl också
öfver att han var bortgången, men glädjen öfver att de en gång
60 hade ägt honom var öfvervägande. –

Man skall inte behöfva lyssna länge till hvad Gellerstedt har att
berätta, förrän man får höra honom försäkra, att han är född i
Sörmland. På flere ställen talar han om att han har vuxit upp i den
65 småkulliga, vattenrika Sörmlandsnaturen. Men å andra sidan lär
det nog stå anteckadt i Säterbo församlings kyrkobok, att åt

kanalbyggmästaren

Lars Gellerstedt och hans hustru föddes den 6 oktober

70 1836 en son, som fick namnet Albert Theodor. Och Säterbo församling ligger ju i Västmanland, om den än sträcker sig ner emot Sörmland. Hur som helst, så få vi väl härvidlag ge kyrkoboken orätt och Gellerstedt rätt. Han var en gränsbo, härstammade från trakten öster om Hjälmararen, där tre landskapsgränser sammanstöta,
75 och det är detta, som har vållat förvirringen. I den stora svenska trädgård, som heter Sörmland, var han uppsprungen. Den har väl knappast fostrat en son, som bar mer tydlig prägel af den jordmån, som hade alstrat honom.

80 Om man låter Gellerstedt få rätt i detta, att han är ett Sörmlandsbarn, måste man i stället ta emot ett par andra uppgifter, som han lämnar om sin första tid, med mer varsamhet. Det är väl inte alldeles att ta efter orden, när han förklarar, att han var född på en vassrugge, och liknar sig vid Moses, därför att han har tillbringat
85 sina tidigaste dagar på vattnet. Det må vara, att de hade god tillgång på vatten där borta i Hjälmartrakterna, men hans fädernehem var i alla fall ett rödt timmerhus med hvita knutar och luckor och stod stadigt på ett näs ofvanför den gamla kanalen, som alltsedan Gustaf Vasas tid har förmedlat förbindelsen mellan Hjälmararen och
90 Arboga-ån.

Det var inte något stort hus, som han växte upp i. Det hade ett väldigt kök, och det fick man sätta värde på, eftersom alla de sysslor, som mor jämt stökade med, krävde sitt utrymme, men det
95 var också beklagligt, därför att de andra rummen på nedre botten, förmaket, salen och hans eget, till gengäld hade blifvit alltför små. Lyckligtvis voro de inte heller många, som bodde där, inga fler än far och mor och han, så att de behöfde inte stort svängrum, allra helst som det rädde sänja och frid i det stilla hemmet.

100

Båda föräldrarna voro ena riktiga arbetsmyror, och det var inte att tänka på att sonen skulle undslippa att ta sin andel af möda och ansträngning. Han var inte gammal, när han blef skickad att hämta hem korna från betet, eller när han lärde sig att tröska med slaga
105 på logen. Det var inte bara på lek, utan för att göra riktig nytta,

som han var med om att hacka löf och skära vass. Under den bråda skördetiden blef han strängast tagen i anspråk, men han hölls nog i verksamhet året rundt. Han förvärfvade också färdighet i ett
110 otal af sysslor: han kunde binda vispar, han spolade väften till sina hemväfda kläder, tog in bina, då de svärmade, och ritade mönster åt mor. Fiske sysslade han med hvarje dag. Det var ju halft om halft ett nytte göra, men det var ju också det största af alla nöjen.

115 Men trots allt detta arbete hade han ändå tid att roa och förströ sig på egen hand.

Det var en liten tilldragelse i tidiga barndomsår – han tror inte själf, att han var mer än fyra år gammal, då den inträffade – som
120 gaf uppslag till mångt och mycket i den vägen. Det begaf sig nämligen då, att han för första gången kom att riktigt noga se på en fågel. Det var en ärla, som kom trippande på gärdesgården utanför fönstret med silkessvart bröst och vippande stjärt. Hans förtjusning blef så stor, att hans tystlåtna gamla farmor tog sig för att berätta
125 honom en liten legend om hur ärlan en gång fick i uppdrag af jungfru Maria att hämta hennes sax och hennes svarta silkesnystan. Men ärlan var en dålig budbärare, hon kom inte tillbaka, förrän jungfru Maria var dragen åt annat håll, och sedan dess flyger fågeln omkring med nystan och sax och söker sin matmor. Alltjämt
130 ropar den »*bli kvitt, bli kvitt, bli kvitt*» i sin ifver att aflämna det anförtrodda godset.

Att det kunde hända dylika smådjur något så märkvärdigt, det måtte ha gripit fyra-åringen. Det blef att ge akt på andra ärlor och
135 höra efter om de sjöngo på samma visa, ja, det blef att ge akt på andra småfåglar också, för att ta reda på hur de voro klädda, hvad de sade och hvad de hade upplefvat. Och det befanns, att äfven de, som inte hade varit så lyckligt ute som ärlan, hade sitt intresse. Den märkligaste tilldragelsen i deras lif inföll under försommaren, då de
140 byggde bo och lade ägg. Det blef en af de lediga stundernas viktigaste sysselsättningar att leta reda på dessa bon och att lära känna lätet hos hvarje fågel för att ha någon ledning vid sökandet.

Ett annat område af världen som skulle gifva honom stor förströelse

inte bara under hans ensamma barndom, utan allt framgent,
kom den lille Albert Gellerstedt att upptäcka under en resa till
Stockholm, som han och föräldrarna företogo, då han var omkring
fem år gammal. Det har ju blifvit sagdt många gånger, att det inte
150 är lätt att inse värdet af det, som man ständigt har under ögonen,
det vill afstånd och saknad till, och det var väl härpå det berodde,
att han just då kom att beundra och älska en vild törnrosbuske,
som blommade utmed en strandskoning. Han skulle kanske inte
hafva lagt märke till den, om han hade stannat hemma i allt det
155 öfverflöd af blommor och grönska, som där fanns. Men här i staden
intog den till den grad hans hjärta, att han sedan aldrig kunde
glömma den. När han vände hem tillbaka, fick han lof att se efter
om det fanns något lika vackert också där. Det blef att söka reda på
de blommor, som frodades i täppa och hage, i äng och skog, i å och
160 sjö. Det blef att lära sig, hvar de helst höllo till, när de blommade
som bäst, alla dessa små älsklingar, som blefvo honom kärare, än
han då kunde omtala, än han någonsin kunde beskriva.
Med all denna naturdyrkan var han en slitvarg, en rustibus, en
riktig pojke, rädd för att visa minsta spår af vekhet. Men en gång
165 råkade han liksom oförvarandes röja litet af sin verkliga natur. Det
var en julafton med godt skridskoföre. Han hade varit ute på sjön
i sällskap med all traktens ungdom och råkat ut för ett litet äfventyr,
som gjorde, att han kom sent hem. Då han ändtligen trädde in
i bästa rummet, där julklapparna voro framlagda och granen stod
170 färdig att tändas, voro föräldrarna i dåligt lynne. Denna kväll borde
han ha kunnat lämna kamraterna i tid, han visste ju, att de här
hemma väntade honom. Han blef då tvungen att berätta för dem,
att barnskaran ute på isen hade träffat på en karl, som hade suttit
dödfull på en kälke och helt säkert skulle ha frusit ihjäl i kölden, om
175 inte han och ett par pojkar till hade släpat hem honom. Men det
hade varit lång väg och ett drygt lass. Han hade inte kunnat komma
förr. – Det blef större glädje i hemmet öfver detta, än gossen hade
väntat. Julaftonen blef rikare, varmare än någonsin förr. Och det var
ju inte heller underligt: föräldrarna visste nog redan, att de hade en
180 son, som var ovanligt rikt begåfvad, vaken och klok, men att den
vildbasaren också kunde visa barmhärtighet och hjälpsamhet mot
en olycklig, det hade de kanske knappast vågadt hoppas.

185 Då Gellerstedt var elfva år gammal, kom han i skola i Arboga,
men han ger sig inte något godt betyg hvarken för flit eller uppförande.
I skolgossarna hade han fått jämnåriga kamrater att leka
med, i lärgossarna jämnåriga fiender att slåss med – det tycks vara
den väsentliga behållningen åtminstone under de första skolåren.
190 Under det sista Arbogaåret fick han lära något af högsta värde, fastän
den kunskapen inte heller inhämtades på skolbänken.
Sista höstterminen – han var säkert inte mer än femton år då –
mötte han en dag på gatan en ung flicka af ungefär hans egen ålder,
såg ett vackert ansikte, hörde en välljudande röst säga ett par ord
195 och kände med ens, att en stor och mäktig förändring hade försiggått
inom honom.

Han var inte alls i tvekan om hvad det var, som hade händt, utan
visste från första stund, att nu var han förälskad. Men det föll honom
200 inte in fördenskull att söka bli bekant med den unga flickan.
Under hela terminen dref han det inte längre än till att ta reda på
hvar hon bodde för att så ofta som möjligt kunna gå förbi hennes
fönster och stjåla sig till att få se en skymt af henne. På vårterminen
åter kom han henne litet närmare. Då voro han och hon ute och
205 samlade hvitsippor och guldsvifvor i den lilla stadens omgifningar,
som ungt folk brukade göra på den tiden. Och på hennes vink lade
han då bort att slåss med lärpojkar, att plundra fågelbon och att
säga mustiga eller simpla ord. Inte blef det något tal om kärlek mellan
honom och »Rut», men hon visste nog ändå, hur han hade det,
210 och vänner och bekanta voro inte heller i okunnighet om den saken.

Den sista kvällen, som han dröjde kvar i Arboga, anordnade en
barmhärtig vän en liten båtfärd ner åt ån. Rut och han och några
andra ungdomar blefvo inbjudna. De gled o snart fram mellan de
215 frodiga åstränderna under en härlig aftonhimmel. De ryckte upp
näckrosknoppar ur vattnet, de gingo i land och samlade in blommor,
de sjöngo visor, de lyssnade till en af deltagarnas fiolspel, de
skämtade och skrattade, och Ruts vackra ansikte lyste upp hela festen.
Men tiden gick hastigt, det började lida mot midnatt, och de
220 måste vända om hem. Gellerstedt skötte årorna, och på aktertoften
midt framför honom satt Rut och gjorde i ordning en bukett blå
veronika, de där små, lätt affallande blommorna, som kallas »trohet

i döden». Han tänkte vemodigt på allt det, som han nu måste lämna.
225 Han skulle kasta boken nu, skulle ut i världen för att bli byggmästare
som fadern, men han ämnade inte nöja sig med att sköta
om slussverk och kanalbräddar, utan han skulle resa väldiga byggnader
med torn lika höga som Arboga-kyrkornas. Han var mycket
nöjd med att föräldrarna hade tillåtit honom att gå konstnärsvägen,
230 men det var långt till målet. Han visste inte ens, om han skulle bli
antagen som elev vid Konstakademien i Stockholm. Det enda, som
var säkert, det var, att allt här nu var slut. I morgon redan skulle
han vara långt borta från den, som han hade gett hela sin kärlek.

235 Sorg och saknad fingo med ens makt med hans blyghet. Just som
de första stadshusen kommo i sikte, reste han sig, gick fram till Rut,
grep en af hennes blåa blommor och stack ner den i sin bröstficka.
Ingenting sade han och ingenting hon, men hon blef så stilla och
så vacker. De, som sutto med i båten, blefvo smått rörda och höllo
240 sig alla tysta. Endast den lille violinisten stämde upp: »Allt under
himlens fäste där sitta stjärnor små.»

Det blef inte något mer af detta på ett sätt. Det kom hvarken till
förlofning eller giftermål. Men den första ungdomskärlekens fina
245 doft låg kvar i själen hos den unge, som skulle resa bort till storstaden
och söka lyckan. Den bar i sig frön till mognad och utveckling.
Den hade kommit just i passande tid för att bli till skydd mot allt,
som skulle möta honom af ondska och last.

250 * *
*

På Utklippans fyrplats söder om Karlskrona, ett par nakna, låga
skär, som knappast skulle märkas från land, om inte en liten fästningsutpost
255 vore rest på det största af dem, byggdes ett nytt fyrorn
sommaren 1870. Den, som ledde bygget, var en ung ingenjör, nu
några och trettio år gammal, samt gift sedan fem år tillbaka, som
sedan 1864 hade haft tillsyn öfver lots- och fyrinrättningens byggnader
här i riket.

260 Men det höga fyrornet var inte det enda byggnadsföretag, som

det året var i gång där ute på skäret. Där funnos nämligen en
mängd hussvalor, som hade ditlockats af tångbankarnas insektsvärmar,
265 och i rättan tid hade dessa börjat syssla med sina bon. Den
unge ingenjören hade gett akt på hur de fäste sina små hängtorn
på väggarna till den gamla donjonen. Först klenades en ring af ler
fast på väggen. Den växte ut, och snart nog såg man bottenvåningens
rundning. Men längre kom det inte heller. Så snart som ett af
270 de små svalbona var halffärdigt, lossnade det från väggen och föll
till marken.

Så skedde med det ena boet efter det andra. Intet enda fick sådan
hållbarhet, att det kunde användas. På hela sommaren blef det inte
275 fråga om någon äggläggning och än mindre om något uppfödande
af ungar bland svalorna på Utklippan.

Detta var ju en rätt säregen företeelse och inte lätt att förklara.
De små byggmästarna kunde nog sin sak, men det var kanske något
280 fel med det byggnadsmaterial, som det året stod till förfogande.

Medan den mänskliga byggmästaren, som också arbetade här
ute på skäret, stod och såg på hur svalornas bon föllo sönder, tänkte
han på sin egen lyckas hus, som han hade hållit på att uppföra
285 alltifrån uppbrottet till Stockholm dagen efter den ljuvliga båtfärden
på Arboga-ån. Byggde han det af rätt material? Skulle det bli
hållbart? Skulle det kunna bära honom och hvad honom tillhörde?
Kanske det skulle störta till marken, det också, när det inte var
mer än halffärdigt?

290 Det var ju inte tal om annat, än att han hade haft framgång. Han
hade stått ängslig och försagd utanför Konstakademiens järngrindar,
men allt hade gått bra, och han hade blivit mottagen i arkitektklassen.
Där hade han fått ledning af en så snillrik lärare som
295 Scholander, och vunnit det högsta erkännande: medalj och stort
reseedipendium. Sedan hade han vistats utomlands i hela tre år,
sett, njutit, studerat. Då han kom hem igen, var han väl förberedd
att resa de svindlande stora kyrkorna och slotten, som han i barndomen
hade drömt om, men ingen hade kallat honom till sådana
300 värv. För att kunna gifta sig och sätta bo hade han sökt ingenjörsplassen

vid lotsverket. Och nu for han omkring och byggde fyrar!
Var det att resa upp lyckohuset på det rätta sättet?

305 Det kom än starkare grubbel upp i honom. Hade han valt riktigt, då han hade gjort sig till arkitekt? Inte kunde han tänka sig ett lif utan konstnärlig verksamhet, men om det nu inte fanns bruk för en byggnadskonstnär i hans land och i hans tid – –

310 Om han tänkte tillbaka på de år, då hans anlag först gåfvo sig till känna, tycktes målarekallet ha varit bestämdt för honom. Han hade alltid haft en stor förmåga att få det, som han såg, fast och klart in i ögonen. Han hade målat och ritat som barn, hade ju aldrig helt och hållet lagt ner den konstgenren. Kanske att han också
315 hade haft kallelse för skaldskap? Det hade alltifrån barndomen varit så, att han hade velat läsa ut en mening i det han såg. Och nu här ute på skäret hade han till och med börjat forma några små vers. Han kunde ju likaså gärna ha valt något af detta. Målaren och författaren hade båda lättare än arkitekten att få utöva sitt yrke.

320 Tänk, om han aldrig skulle komma att bygga annat än fyrar och lotsstugor! Det var lefvebröd, och lefvebröd, det hade svalorna också här på skäret, men lyckobygget, det, som skulle ge lifvet innehåll, det förmådde de inte uppföra.

325 Hade han inte hamnat på en utklippa, på en plats, dit han hade längtat för utkomstens skull, men därifrån han snart måste bryta upp, eftersom där felades så mycket af det, som för honom var det väsentliga?

330 Han gick där länge i denna oro, men en dag fann han ett slags tröst. Det var ett barndomsminne, som väcktes hos honom.

Han kom ihåg de stora gamla pilarna, som växte längs brädden
335 af den trehundraåriga kanalen. De voro lika så stora som gamla, och hvar och en af dem sände ut många stammar, somliga utöfver vattnet, andra rätt mot skyn, andra inåt mot land. Som liten hade han begagnat pilarna som bryggor för att vingla sig ut till näckrosorna, som blommade ute i kanalen, men sedermera hade han lärt

att se skillnad på dem och andra träd och kommit att hålla mer af
dem än de öfriga. – Andra träd hade bara en stam, men pilarna
hade många, och det kunde ju inte vara annat än ett företräde. De
voro tåliga: man fick bryta af dem hur många smågrenar som helst,
345 utan att det bekom dem det minsta. Vattenkära voro de och så där
lagom folkkära: de höllo alltid till vid vattendrag, där också människor
tyckte om att bygga och bo, fast där ville de gärna ha sin
plats för sig. Ödmjuka och försynta voro de: rundt omkring dem,
både på land och vatten, kunde det växa och blomstra. Tacksamma
350 voro de: bara man gjorde ett försök att plantera dem, slogo de rot.

Nu tyckte han, att pilarna kommo och påminde honom om att
också de voro träd, fastän de inte sköto mot höjden med en enda
stam. Blefvo de stäckta eller hindrade, böjde de sig och fogade sig,
355 men växte gjorde de ändå. Hvarför skulle han inte göra på samma
sätt? Nöja sig med att vara pilträdet bland konstnärerna. Ge sin begåfning
rätt att sträcka ut sig åt så många håll den förmådde. Hvad
betydde det, om han blefe ett högt träd, bara det väsentliga, skaparoch
diktarlyckan, inte förnekades honom?

360

* *

*

I den ljufliga barndomstrakten borta vid Hjälmare kanal fanns det
365 något, som hette Tyskhagen. Om sommaren var den ett vidsträckt,
grönt hvalf, som hvilade på smärta björkpelare, om våren en enda
sammanhängande matta af blåsippor. Samma år, som Gellerstedt
lämnade hemmet för att börja sina studier i Stockholm, hade han
under påsklovet gått i den där hagen och plockat stora mängder
370 af de små blommorna. Han såg till, att han skulle få sippor af alla
skiftningar, ljusblåa, gredelina och rödaktiga, han visste ju så väl,
hvar han skulle finna både de ena och de andra.

Midt uppe i samlingsifvern blef han helt förvånad stående framför
375 några hvita blomtufvor, som han aldrig hade lagt märke till.
Skulle det vara möjligt, att här i hagen fanns en blomsort, som han
inte hade sett förut?

380 Det var heller ingen ny bekantskap, det var bara några blåsippor,
som af en eller annan anledning hade behagat kläda sig i hvit dräkt.
Kanske endast för att göra sig rara för honom, som hade varit deras
vän alltifrån barnåren och nu skulle dra bort på allvar. De visste
väl, hur sorgetunga hans tankar hade gått till hemmet, till kanalen,
385 till Rut, till allt, som han nu skulle lämna, medan han hade vandrat
omkring i hagen.

Det var inte långt ifrån att han trodde, att det förhöll sig på det
sättet, åtminstone hade han aldrig sedan kunnat glömma de hvita
390 blåsipporna och den glädje och tröst, som de hade gifvit honom.

Några andra hvita blåsippor såg han inte heller till förrän våren
1871, hela nitton år efteråt, också då under påskan.

395 Det mesta, som hade händt honom under mellantiden hade ju
varit lyckosamt – lyckosamt också i den meningen, att han hade
fått förblifva barnsligt glad åt lifvet. Men i de dagarna hade det
kommit sorg till honom, och en morgon hade han gått ut från sitt
hem i Stockholm så förtvifvadt, att han inte en gång visste hvart
400 han ställde sina steg.

En gång under vandringen vaknade han emellertid upp till medvetande
om hvar han befann sig. Han gick öfver Hötorget, och i
torgets ena hörn hade en mängd fattigt småfolk från landet slagit
405 sig ner med sina foror af vårgrönt och blåsippor. Det var kanske
den kända doften af späd grönska, som hade väckt honom ur bedöfningen.

Han hejdade sina steg, och se! Då låg midt framför honom, öfverst
på en af de små blompyramiderna, två knippor hvita blåsippor.

410 Där voro de igen, kommo nu som förra gången för att hjälpa
honom öfver ett tungt afsked. Han blef förunderlig till mods, såsom
man alltid blir, då man tycker, att den stora naturen omkring
oss på ett eller annat sätt vill visa oss, att den deltar i vår sorg eller
415 vår glädje.

Ett par timmar senare blefvo de hvita blåsipporna nerstuckna i

420 kistan till en liten död pilt, som hade burit namnet Sten. Han var
helt och hållet bäddad på blåa sippor, men under hans små knubbiga
händer hvilade de hvita afskedsblommorna, tröstebloomorna.

* *

*

425

Det är nu, då Gellerstedt är hunnen fram till sin mannaålder, som
jag plötsligen finner, att min metod att låta honom vara sin egen
biograf har sina stora vanskligheter. Ty hvad är det väl, som jag efter
hans egna böcker kan återge af hans lif och verksamhet?

430 Jag kan först och främst berätta, att han nu bor i sin egen lilla stenvilla
långt borta på Östermalm, att han där utanför har anlagt en
trädgårdstäppa, som med sin alnsdjupa matjord och sin rikliga sol
snart blir till ett litet paradis, samt att trädgården omges af ett staket,
som blifvit uppsatt af en försupen arbetare, herre till den trogna
435 hunden Hektor. Jag kan berätta, att en talgoxe med hög, hvit
löskrage och svart ordensband öfver bröstet brukar komma och
knacka på rutan om vinterdagarna för att »göra affärer i hampfrö
och talg», att en vår uppsattes i trädgården en fågelholk, som efter
hvertannat intages af en rödstjärt, som ingen maka finner, af en
440 svart och hvit flugsnappare, hvars käresta blir kattens rof, och till
sist af en sjuk talgoxe, säkert en lifstrött gammal enstöring. Jag kan
berätta om hur bojägaren från Sörmlandshagarna har förvandlats
till en man, hvars svåraste sorg det är att se ett fågelbo härjas, att
af den femårige svärmaren för en skär nyponbuske har blifvit en
445 fanatisk odlare och dyrkare af de skönaste ädelrosor. Jag kan berätta
om Nina-rosen, om rosen, som kallas »den sjuarmade ljusastaken
». Det ena rosenlifvet efter det andra kan jag beskrifva. Jag kan
berätta om de flammande tulpanerna, om den nöjsamma krassen,
och den efterhängsna Bellis perennis. Jag har en liten aning om att
450 hans hustru har nästan samma hjärta som han själf för allt, hvad
som angår trädgård, blommor och djur, men jag har mina skäl att
misstänka, att hon inte följer honom med samma intresse på andra
områden. Jag vet, att han åtminstone under de första åren fortsätter
att resa och se till sina fyrrar. Jag följer honom till Västergarn,
455 till Kapelludden, till den lilla fyren i Kalmar sund, »som liknar en
nattduksbordstake på en spegelbricka».

Jag vet också att berätta om hur storstaden mer och mer hotande
460 närmar sig den lilla trädgårdstäppan, hur den reser upp omkring
den sina höga hus, sina fula brandgaflar. Det ges ingen nåd: rosorna
beröfvas sitt solsken, människorna sin trefnad. Till sist lever man
där som på botten af ett stenbrott, utan luft och ljus. Det återstår
snart inte annat än att sälja den kära lilla tomten och flytta bort.
465 Det unga fyrtimeters askträdet, som Gellerstedt själf hade fört dit
som treårig planta, måste falla för yxan, medan allt, som räddas
kunde, ädelrosor och blomsterlökar, syrener och bärbuskar, skänkes
bort till bekanta eller också flyttades till »den lilla jordlappen»
på Värmdön, som har tagits på femtioårigt arrende.

470 Denna flyttning från det förtjusande hemmet i staden ägde rum
år 1902, och sedan börjar Sommatorps saga på allvar. Där finnas
från början en usel torpstuga och ett par sandiga land, som ha burit
potatis alltsedan »Alströmers tid». Nu bygges där en liten sommarvillan
475 och där planteras och sås i hvarje kvadrattum jord. Där går
den fanatiska gräfvaren Johan från Kräklinge och bryter sten och
mark. Där ge de vilda rosenbuskarna prof på en förunderlig livskraft.
Där går man och vaktar de små sylviornas oskyddade bon;
där sörjer man öfver nötskrikans och kattens fula bragder; där hör
480 man snöskatan hålla konsert, hon, som är lika underkunnig om
alla andra fåglars läten som någonsin Gellerstedt själf. Där kryper
snoken upp i äppleträdet, där grubblas öfver alla naturens nycker,
där föres bok öfver ädelrosornas prestationer.

485 Allt detta har jag god reda på, men hur otroligt mycket är det
inte, som jag dessutom borde veta! Jag har själf varit Gellerstedts
samtida, och jag minns, att han en tid var professor i arkitektur
vid Tekniska högskolan, en tid chef för öfverintendentsämbetet.
Jag har inte kunnat undgå att höra honom omtalas som en högt
490 skattad akvarellist och etsare, jag vet, att han har fått Egron-Lundgrensmedaljen
och blifvit kallad till ledamot af Fria konsternas akademi
samt i flera år varit dess sekreterare. Och ännu mindre kan
jag ju vara i okunnighet om att Svenska Akademien har tilldelat
honom Karl-Johans-priset för hans dikter och att han år 1901 blef
495 kallad att tillhöra dess egen krets.

Men då jag går den gamle diktaren in på lifvet för att få veta
mera om allt detta, kommer jag till korta. Var han tillfredsställd?
500 Sörjde han öfver att han nästan inte alls hade fått verka som skapande
arkitekt? Var han nöjd med att i sitt hufvudfack få arbeta
endast som lärare och ämbetsman? Är det något af hans sådd af
idéer och uppslag, som i våra dagar har burit mångfaldig och härlig
frukt?

505 Inte heller får jag följa honom på hans målarutflykter. Han har
varit de stilla gamla grändernas målare, räddat från glömskan deras
pittoreska och nu snart förgångna skönhet. Men om den glädje,
om den hängifvenhet, hvarmed han har utfört detta arbete, nämner
510 han inte heller många ord.

Och hans böcker! Jag har framför mig fyra band, fyllda af små
korta dikter, två band prosastycken och en versifierad början till
själfbiografi, som inte har kommit ut i bokhandeln. Hvad är deras
515 historia? Var han ängslig, han som andra, då han sände ut dem i
världen? Var han glad åt de vänner, som de skaffade honom? Lade
han märke till att en mängd af dikterna blefvo klädda i musik?
Drömde han om att en gång, då han kom till ro, få göra större ting,
som skulle ta djupare tag i människohjärtat, som skulle än kraftigare
520 inpränta den lefnadsvishet, som han under sitt långa lif hade
insamlat?

Han, som i tre riktningar hade nått så högt, som en människa
öfver hufvud kan önska sig, kände han sig glad öfver det sätt, hvarpå
525 han hade förvaltat sina pund? Var det tillräckligt för honom att
vara pilträdet med de många stammarna? Grubblade han inte öfver
hur det kunde ha varit, om han med samlad kraft hade skjutit
mot höjden som en enda stam?

530 Det förefaller till och med, som om Gellerstedt skulle ha känt på
sig, att en blifvande minnestecknare komme att göra honom dessa
frågor. Han erkänner i ett af sina prosastycken, att han har blifvit
mycket bortskämd med allehanda utmärkelser, och han lofvar att
berätta om en af dem, den första. Och efter denna löftesrika början

får man veta, att han vid fem års ålder hedrades af en tacksam skolmoster med en ask sockerpullor. Det är nästan, som om han ville roa sig på den stackars efterträdarens bekostnad.

540 * *

*

Det var den kalla och sena våren 1906. Gellerstedt och hans hustru hade rest till Paris, de hade lefvat där ett par veckor, och nu, i början
545 af juni, voro de på hemväg. Och vid dåligt lynne var han. Han hade inte varit nöjd med någonting där ute, hade förargat sig öfver såväl toaletter som ansikten, öfver både blomrabatter och konstverk. Hela resan, för så vidt som den skulle vara ett nöje, hade varit misslyckad.

550

Han ville väl inte säga det just, men misshumöret kom sig kanske mest däraf, att han inte tyckte om att vara borta från täppan i maj och juni.

555 Allt som åren hade gått, hade nog mycket annat förlorat sitt intresse, men kärleken för blommor och småfåglar den hade bara tagit till. Och att vara tvungen att resa bort just i den årets tid, då de gjorde honom mest glädje, det hade han inte kunnat bära med tålamod.

560

Hela Paris var inte värdt en dag ute på Sommartorp.

Men hvad blef det för roligt att komma dit i år? Tulpanernas eld var utslocknad, äppleblommornas snö nersolkad, syrenernas balsam
565 förskingrad af vinden.

Ja nu var han äntligen på hemväg. Han jagas af längtan utan att ha just mycket att hoppas på. Han kunde inte hejdas hvarken i Köpenhamn eller Lund. Det är först när han står utanför Stockholms
570 Central, som han kan andas ut en smula. Det tycks ju, som om våren inte skulle vara riktigt öfver här hemma, fastän man har kommit ända fram till den tionde juni.

575 Han och hustrun vandra utan dröjsmål ner till ångbåten för att
resa ut till »jordlappen».

Där möts de af en stor öfverraskning. Ingenting är utblommadt;
tvärtom. Strax innanför grinden står den stora stamsyrenen »Ludvig
580 Späth» så tyngd af mörkgredelina blomklasar, att den lutar mot
marken. Och inne i trädgården hålla de persiska syrenerna på att
blomma ihjäl sig, tulpanernas facklor lysa utmed rabatterna, äppleblommorna
ligga som ett tunt flor öfver träden, bellis hvitnar på
sandgången, gräset strålar ljusgrönt, vädplingen rodnar. Alltihop
585 har kommit på en gång, utan ordning, som det kan bli, då våren
har fördröjt sig.

Det var värdt att göra en Pariser-resa för att komma hem till en
sådan blomsterfröjd och blomsterprakt. Misshumör och ålderdom
590 äro glömda, då han går och inspekterar hela det leende området.
Stamrosorna ha stått sig så tämligen, det finns ett fågelbo i vinbärsbusken.
Clematis-rankan har än en gång öfverlevat vinterns
besvärligheter, den hvita jätte-rosebusken lofvar att bli lika rikblommande
som förra året. –

595 Mig har det gått så, att af allt, som Gellerstedt har skrivit, är
det den där hemkomsten till det blomstrande sommarstället, som
har inpräglat sig starkast i mitt minne. Kanske att andra ha gjort
samma erfarenhet.

600 Man får tänka på att han var en sjuttio års man, då detta hände,
och att hans naturdyrkan var lika varm som någonsin.

Man börjar förstå, att det inte ligger något tillfälligt i att han
605 går tyst förbi så mycket af sitt lif. Han skrifver och diktar endast
om det, som har ägt hans högsta kärlek. Det är inte människolifvets
växlingar, utan naturens, som ha intresserat honom. Det är
dess rikedom eller armod, dess gåfvor, dess gåtor, som ha satt hans
hjärta i dallring.

610 Må man bara bläddra litet i hans diktning! Han talar om rödhakesångaren,
lärkan, bastardnäktergalen, om alla slags fåglar. 55 af

hans dikter äro tillägnade fåglarna, 32 tillhöra blommorna, 33 träden;
615 hafvet har fått 7, men sötvattnet, bäckar, källor, dammar, sjöar,
vattenpussar, daggdroppar, snöflingor, 30, solen, månen och
årstiderna 29.

Människolifvet är inte alldeles uteglömdt, men hvilken förhållandevis
620 ringa del har det inte fått! Det är först och främst Stens
tio små visor, några kärleksdikter till hans hustru, några tillfällighetsvers
till hans vänner och bekanta, några små visor af blandadt
innehåll.

625 Och det är kanske skäl att lägga märke till att de människor, han
skrifver om, gärna ha något med hans stora kärlek att göra. De äro
trädgårdsmästare, rosenodlare, fågelkännare.

Å andra sidan glömmar han ju inte helt och hållet oss stackars
630 människor, då han besjunger sina älsklingar ute i det fria. Det är
något hos honom af en örtekunnig läkare, som samlar in markens
växter för att bereda helande salvor och läkande drycker. Ur hvarje
liten blomma vet han att utpressa en lärdom till hugnad för sjuka
och ängsliga människosinnen.

635 Det är väl inte tu tal om att han inte fann naturens värld mycket
förmär än människornas, mycket mera vis och rättrådig och vacker.
Och den belönade honom härligt för all hans kärlek. Eftersom
hans rike inte var af samma värld som alla andras, fick han gå så underligt
640 fredad och vördad, utan afundsmän och belackare. Jäktande
oro för framtiden slog aldrig rot hos den, som satte sin största ära
i att lyckas ympa en ros. Höghet och glans kunde inte förstöra ett
hjärta, som drömde sig som den skönaste lott att en gång få vända
tillbaka hit som en gulbröstad sångare och bygga sitt bo i kronan
645 af ett mångblomstrande, löfrikt stamrosträd.

Men det är orätt att komma med öfverord. Inte så länge dröjde
det, förrän det visade sig, hvem det var, som hade den största makten
öfver Gellerstedt, hvem som bodde djupast inne i hjärtat hos
650 honom.

Det finns en liten dikt i »Gamla visor», som heter »Blott du»,
och den lyder så här:

655

Om bris i sommarkvällar
det gällt, och lustseglats,
jag ett par muntra sällar
i båten bjudit plats.

660

Nu saken så sig ställer,
att allt jag måste våga.
När lif och död det gäller,
blott *du* blir satt i fråga.

665

Det var sagdt till hans hustru, och det var sagdt på allvar.

Hur allvarligt det var menadt, visste kanske varken han eller hon,
förrän den stunden kom, då de måste skiljas.

670

Det var år 1912, som Gellerstedt förlorade sin trogna gamla lifskamrat, och
sedan kunde han inte finna sig till rätta i lifvet. Rosor
och småfåglar, de funnos kvar, solskenet glittrade som förr på
Saltsjövägorna utanför Sommartorp, men han kunde inte erfara
675 samma glädje af allt detta. Dagarna blefvo långa och glädjelösa, arbetet
blef tungt och plågsamt. Det fanns ingen motståndskraft hos
honom mot ohälsa och ålderdomssvagheter, och då döden kom, den
7 april detta år, var han glad att få vandra bort på de dunkla vägar,
där han kunde hoppas att återförenas med den saknade.

680

Källa

<div>Manuskript hämtat från Lagerlöf, Selma, 1858-1940. - Tal / Selma Lagerlöf; textkritisk
utgåva utgiven av Petra Söderlund och Ilaria Tedde; inledning av Brigitte Mral; huvudredaktör: Petra
Söderlund (2025-10-14).</div>

685

Taggar

1910-tal, 1914, Författare, Inträdestal, Kvinna

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/selma-lagerlof-intradestal-i-svenska-akademien>

690